

csárba. Egy alkalommal a partizánok bekerítették az ezredet, csak a legnagyobb nehézségek árán tudtak a gyűrűből kitérni. Gyakori volt, hogy a csapategységek eltévedtek, vagy az élelmet és utánpótlást szállító trén maradt el az alakulattól. Közben nagy területet bejártak, egy alkalommal, 1944. augusztus 20-án Varsón is átvonultak.

A románok kilépése után a huszárezredek helyzete tarthatatlanná vált, vonattal Lengyelországon és a Vág völgyén keresztül Pozsony–Komárom–Pest érintésével kerültek haza a Nagyalföldre. Itt előbb Tiszaalpárnál kerültek arcvonalba, majd folyamatosan harcolva vonultak vissza Budapest felé. Egy részük, elsősorban a vonatszlop, karácsony másnapján ért Pestre, így benne maradt az ostromgyűrűben. Pokoli helyzet alakult ki. Kávéházakban, üzletekben szállásoltak be a katonák, itt helyezték el a lovakat is, melyek az éhségtől a berendezést, zongorát rágták. Aki nem esett el a huszárok közül, az fogságba került, s akik ezt is túléltek, csak évek múlva jutottak haza.

A 3. huszárezred megmaradt részei a Dunántúlon harcoltak tovább elsősorban gyalogos alakulatként. Az ezredparancsnokságot, a visszamaradó különítményt és a gazdasági osztályt Szilsárkányba helyezték. A bécsi hadművelet megindulása után Ausztriába települt zárt egységként az ezred, itt érte őket a háború vége.

A következőkben Ausztria amerikai megszállás alá került részében volt a fegyverszünet megkötése után még néhány hónapig a 3. számú huszárezred mindkét osztályának a maradványa a parancsnoksággal együtt. A tisztek és tiszthelyettesek egy részének a családja is velük tartott. Az ezred konyhája megmaradt és működött, így komolyabban nem kellett nélkülözniük. Október első felében indultak haza szervezeten amerikai katonai kísérettel. A zóna határánál szovjet kíséretet kaptak. Így jutottak el Szentgotthárdra, ahol az 1945-ben létrehozott, úgynevezett demokratikus honvédség hivatalosan átvette őket. Végül Zalaegerszegre kerültek. Az egykori pápai huszárosztály tiszthelyettesei közül Bertalan Gyulát Pápára helyezték, ahol 1946-ban az I. hadosztály parancsnokságán, a Jókai utca 11. számú házában irodavezető lett. A többiek szétszóródtak, többségük a polgári életben helyezkedett el, megőrizve szívükben a pápai huszárosztályban és a második világháborúban átélt események emlékeit. Ez történt Kiss Károllyal is, aki két év után került haza szovjet hadifogságból, de most is jó egészségnek örvend.

Huszár János

Források: Bertalan Gyula a 2., majd a 3. honvéd huszárezred egykori tiszthelyettesének emlékező hangszalagon a szerző birtokában. – Juhász Kálmán, a 2., majd a 3. honvéd huszárezred egykori tiszthelyettesének szóbeli közlése. – Kiss Károly a 3. huszárezred egykori szakaszvezetője. Emlékező hangszalagon a szerző birtokában.

Cserkészek a bukovinai székelyeknél, 1934.

*A száz esztendeje született
Puskás Lajos emlékének*

Puskás Attila biológus, tanári tevékenységéért és egyetlen verséért 1957-ben, az 1956-os forradalom és szabadságharc eszméinek terjesztése miatt börtönviselt, az 1989-es romániai fordulat óta igen aktív tollforgató és közéleti ember. Édesapja – Puskás Lajos (1901–1982), 1927–1937 között Majláth püspök kinevezésével az erdélyi katolikus cserkészmozgalom vezetője, az iskolaszövet-

kezeti mozgalom elindítója – születésének 100. évfordulóján (2001. május 22.) e sorok írójának testes iratsomót adott át, amely egyrészt Puskás Lajos naplójának azokat a részeit tartalmazza, amelyben az 1970-es években baráti körök támogatását igénybe véve bejárta a moldvai csángó falvak jelentős részét, és a tapasztaltakat írásban rögzítette, másrészt rendelkezéseimre bocsátotta az 1934-es moldvai és bukovinai cserkészek vándortábor naplóját és a kolozsvári öregcserkészek által azokban az időkben tapasztaltakat összegezve, a tulajdonképpeni tábornaplóhoz csatolt írásokat és egyéb dokumentumokat.

A vándortábor Puskás Lajosnak, a kolozsvári piarista gimnázium tanárának (1925–1940) kiváló szervezőképességére vall. A két világháború között az erdélyi magyar cserkészmozgalom az 1937-es betiltásig a román „cercetas” mozgalomba tagolódt be. Ez volt az egyetlen lehetőség a fennmaradásra és cselekvésre. 1934-ben a román tengerparti Jamboree-n a román cserkészekkel együtt vettek részt, ottani szereplésüket jellemzi, hogy a kolozsvári cserkészeket első díjjal jutalmazták, majd az akkori állami hatóságok (cserkészparancsnokság, csendőrség) által jóváhagyott mozgótábor szerveztek a moldvai és bukovinai régiókba. A vándortábor fő célja a moldvai magyarság megismerése, s ezen túl a hatalomváltás után egy országba került erdélyi és moldvai magyarság egymásra találásának előkészítése, a szervezési és anyagi támogatás mikéntjének megfogalmazása. Természetesen hivatalos beadványaikban a moldvai–bukovinai táborozás az ottani lakosság egészének megismeréseként indult, terükben igen nagy nyomtatékkal szerepelt a román objektumok, elsősorban az egyházi intézmények megismerése, de nem haszontalanul meglétekintették a vidék ipari létesítményeit is. A hatóságokkal ilyen engedélyek birtokában is voltak problémáik, de az egyetemistákból, orvostanhallgatókból, jogászbojtárokból összeálló csapat megfelelő képzettséggel és tapasztalatokkal rendelkezett, s ily módon le tudta szerelni a gáncsoskodásokat, s szerencsésen átvészelte a csendőrségi ellenőrzéseket. Ennek a kényszerhelyzetnek a pozitív hozadéka, hogy míg a későbbi kutatók, a moldvai csángó ügy önkéntes felkarolói, nem férkőzhettek a hatalmat kiszolgáló hatóságok és egyházi vezetők körébe, addig Puskás Lajos vándortáborozó ezekkel a közegekkel is kapcsolatba került, megismerhette véleményüket, s betekintheztet elsősorban olyan egyházi intézmények belső életébe is, amelyekbe addig kívülálló nem tekinthetett be.

Tíznapos táborozásuk első részének tapasztalatait, a tulajdonképpeni tábornapló anyagát a Csíkszeredában megjelenő Székelyföld című folyóiratban (kapható a budapesti „Custos” Zöld Könyvesházban, Margit krt. 7.) közöljük. A bukovinai élményeket, tapasztalatokat az előbbiek folytatásaként a Honismeretben adjuk közre, főként azért, mert a bukovinai öt magyar település lakossága hosszas kálvária után előbb a Délvidékre, majd Magyarországra, a Dunántúlra telepedett át, s egykori bukovinai falvaikban ma már nem találhi magyarokat.

Puskás Lajos piarista tanár–cserkészparancsnokot, 1940–1944 között a kolozsvári Gábor Áron diákolthon igazgatóját, majd a háború után kegyvesztett és egy időre be is börtönzött, tanári vándorbotra szorított apa példáját két fia követte, akiket a magyarországi 1956-os forradalom erdélyi megtorló kampányának idején ugyancsak börtönbüntetésre ítélték és szabadulásuk után sem tették lehetővé, hogy pedagógusként munkálkodjanak.

Szucsávi ördögűzés

Augusztus 20-án reggel indultunk el Csernovicból és alig kétórás út után megérkeztünk a Suceava Burdujeni-i állomásra. Meglepett, hogy milyen szép, hatalmas állomása van Suceavanának, de meg is tudtuk rögtön, hogy ez miért van. Ugyanis itt volt régen a határ. Ami a Suceava folyótól nyugatra esett, az osztrák terület volt, maga a város nem volt a románoké.

Mivel egy vasutas felajánlott egy szobát, ezért a csomagokat ott hagytuk, s bementünk a városba. Útközben a Suceavában megfürödtünk. Felfrissülve mentünk tovább felfelé a városba. Egy rövidke zápor utolért s ezért egy parasztház tornácára mentünk be. Az idő továbbra sem derült ki, de legalább nem esett. Első benyomásaink igazán nem a régi (moldvai) főváros képét adták. Mindenfelé sár, piszok és zsidók. A Beodeckerrel a kezünkben jártuk be a várost. Egyedüli érdekesség, amit érdemes volt megnézni, s amit talán soha sem tudunk elfeledni, a Sf. Ioan cel Nou templom volt. A templom mintegy négyszáz éves, (...) éppen olyan kicsi, mint az összes más templom, vagy monostor, belseje is olyan, zsúfolásig megtöltött freskókkal van kifestve. A festékek színében sehol semmi élénkség, mindenfelé matt, fénytelen, nyakatekert szentek vértanúsága látható. Ilyenformán nem csoda, ha nem keltett bennünk felémelő érzést. Sőt, mikor beljebb mentünk, az ott látottakon igazán megundorodtunk. Ugyanis egy öreg pap a Sf. Ioan cel Nou nyitott, érckeretű koporsója előtt betegeket gyógyított ráolva-

sással. A koporsó mellett egymás hegyén-hátan összezsúfolva, stólaszerű terítővel letakart betegek térdepeltek, míg felettük a szakállas pap könyvből olvasott és ütögette a fejüket. Ilyen szavakat mormogott: „*dureri de cap, de inima, amepeli, fugi de aici, eu sânt aci*”. (Fejfájás, szívfájás, szédülés, fuss innét, mert itt vagyok.) Bizonyára az ördögöt űzte el a szerencsétlenekből. Amikor a betegségeket emlegette, mindig a betegek fejét ütögette. Közben nekünk a templom történetéről magyarázott. Aztán mindig előlről kezdte, ismét félbeszakítva tovább beszélt Sf. Ioan cel Nou-ról. A betegek ez alatt görnyedve túrték a fejüteseket. Végre végetért a gyógyítás, s a betegeket valami szenteltvíz felével arcon öntötte, s utána meg kellett csókolniuk a szentnek a ruhába csavart ereklyéjét. Azután 5 lejt fizettek a gyógyításért. A szentből csak a piszkos-sárga színű koponyája látszott, s állkapcsaiból fehér fogai villantak ki. Az egész templom sötét volt, nyirkos, egészségtelen levegőjű, igazán a baktériumok melegágya. Mi nem bírtuk nézni és tűrni ezt a fertőt. Csodálatos, hogy egyesek meggyógyultak, pedig mind-egyik a betegséget csókolja le a szentről. Olyan volt ez a hely, mint ahová soha napfény, levegő be nem jut, mindenütt szennyes kórokozó pincelég fojtogatta a torkunkat. Semmihez sem mertünk érni, nehogy megfertőzzük magunkat, s lélegzeni is rosszul esett. Igazán kár volt a papnak a világháború alatt a szent koporsójával elmenekülnie és ismét visszahoznia azt. De itt a nép hitt mindenben. Egy tüdőgyulladásos asszonyról már szinte a halál képmását olvastuk el. Ki kellett jönnünk, mert már nem bírtuk a levegőt. A templomban egy érdekes képet fedeztünk fel. Ez ugyanis szemből nézve a szent lelket ábrázolta, jobbról Jézus Krisztust, balról pedig az Urat. Kinn nagyot szívtunk az egészséges levegőből. Éppen akkor tartott a templom felé egy eszelős lány és egy elmebajos, piros blúzos orosz fiút ott hurcoltak előttünk. A fiú nagyot visított, amikor minket meglátott s alig tudták a templomba bevinni. Ennyi éppen elég volt nekünk is, mentünk tovább, s minél előbb kezet akartunk mosni.

Hadikfalvi vendéglátás

Elérkezett az ebéd ideje. Találkoztunk egy tanárral, aki cserkészparancsnok volt Mamaian is. Vele együtt mentünk ebédelni egy vendéglőbe. 12 lejt fizettünk egy adagért. Egy része kapott borjúsültet, a másik része fatányérost. Az ebédet körtével nyomtattuk el. Az eső újra megeregedt, de ismét hamar el is állt.

A tanár úr vezetett tovább, hogy a város végén levő kolostort, a *zankát* megnézzük. Ez a Suceava várának egyik erősítése volt. Még ma is látszik a bástyafal, két tornya és a kápolna. Elhagyott, siralmas állapotban van minden, még annyi fáradtságot sem vettek maguknak, hogy a kis templom belsejében a régi festéseket felszabadítsák az őket eltakaró mészalól. Újra esni kezdett, de mire az ipcani cukorgyárhoz érkeztünk, már nem esett. Megnéztük a cukor-és az étolajgyárat is. Utána gyalog mentünk vissza a suceavai állomásra a vasútvonal mentén. Estéli vonatunknak, amellyel Hadikfalvára mentünk ½ óras késése volt.

A vonaton III. osztályú helyet nem kaptunk, s ezért a II. osztály folyosóján utaztunk. Az első csoport Istensegítsen leszállt, míg mi még egy állomással tovább mentünk. A kalauz annyira udvarias volt, hogy az üres II. osztályba behívt. Jól esett a kényelmes bőrüléseken utazni. 10 percre rá megérkeztünk Dorne-ti-re, azaz Hadikfalvára. Este felé volt már, s éppen akkor hajtották haza az állatokat. Beszédbe elegyedtünk a falusiakkal. Jól esett a kellemes csengésű, üde magyar szavakat hallani. Mintha Székelyföldön lennénk olyan tisztán zengett ajkaikról a magyar szó. A templom melletti paplakra tartottunk, hogy szállást kaphassunk. Sebestyén esperes úr éppen akkor érkezett haza egy szomszédos faluból, ahol temetésen volt. Ő maga szállást nem tudott adni, de egy módosabb gazdát kért fel erre, aki szívesen adott mindent. Csak a szomszédban volt az öreg székely háza, s oda vonultunk át. Hiába ajánlottuk fel, hogy az ételt megfizetjük, de az öreg nem fogadta el, sőt fizetségért nem is adott volna. Tejet és túrót vacsoráztunk. Átjött az esperes úr is, és vacsora után áthívott magához. Kedélyesen elbeszélgettünk, s megtudtunk mindent a bukovinai öt magyar faluról. Érdekes volt hallanunk, hogy Robu püspök nem viseltetik elnyomólag a csángókkal és a magyarokkal szemben. 11 óra felé járt, amikor szénaágyunkra hajtottuk a fejünket.

Reggel 7 órakor szentmisét hallgattunk. Mind énekelünk végig az egész mise alatt s a cserkészek ministráltak. Reggelire az öreg székelynél csirkepaprikást kaptunk. Akinek a gyomra fájt igazán megbánhatta, hogy nem evett a csirkehúsból. Reggeli után a vendéglátó gazdánk egy nagy szekeret állított elő és azzal vitt be a szomszédos Andrásfalvára. Kegyetlenül összerázott a szekér, jól esett leszállni róla. Andrásfalván vizet ittunk egy házban, ahonnan egy ju-

hot kieresztettünk a kapun, s bizony jó tíz percbe telt, amíg a falun végigüldözve, betereteltünk egy szomszédos házba. Csak a katolikus templomot néztük meg, pedig ez az egyedüli bukovinai magyar falu, ahol református templom is van. Emléke két cserkészbotot fejeztünk ott, nekítámasztva a templom falának. Andrásfalvától Radócig levő 5 km utat gyalog tettük meg, a legnagyobb melegben. Mire a város széléhez értünk, mindenünk átizzadt. Athaladtunk a kis vacak városon – éppen vásár volt – és az állomáson találkoztunk a másik csoporttal. (Heinrich Mihály)

Istensegíts magyarjai

Augusztus 2–3. Érkezés Istensegíts-re – Tíbinre. Ha jól emlékszem a vonat kb. este 6 óra felé érkezett bé az istensegítsi állomásra. A hangulat a tetőfokát érte el. Az állomáson, ahogy beszálltunk, rögtön meglepetés ér! Igen, meglepetés! Méghozzá a helybeli csendőrőrs parancsnoka szólított magához, kérte az igazolványt és ehhez hasonló iratokat. Igazán mondom, szerencsénk volt, hogy a Samboteanu ezredes úr által aláírt „Cerșificat” (Igazolvány) nálunk és nem a Parancsnok úréknál volt, mert máskülönben talán a csendőrőrsön háltunk volna. A jámbor parancsnok rögtön afelől érdeklődött, hogy miért jöttünk erre, mit keresünk és hol hálunk meg, majd ez utóbbit jelentsük be neki, mert ő ezt tudni akadja. Miután illedelmesen megfeleltünk ezekre a kérdésekre, megsúgtuk Ófőméltságának, hogy előre láthatólag a plébános úrnál fogunk aludni! Ő fejét bólogatva kétkedőleg tovább állott! Megjegyzem, hogy mi még nem is tudtunk arról, hogy a plébános úr egyáltalán befogad-e a házába avagy sem? Rögtön az úton hozzánk kapcsolódott egy Anti nevű jelenleg érettségizett fiú, akiről később megtudtuk azt is, hogy a Gyulafehérvári Theológiára is be van már iratkozva, és vállalkozott arra, hogy a plébános úr házához elvezet. Szívességét megköszönve gyors léptekkel a Plébánia felé irányítottuk szekerünk rúdját. Figyelmünk rögtön a házra és annak tájára terelődött, mondhatom, hogy jó benyomást keltett!

A kapu kinyílik, mi belépünk és köszönünk, a plébános úr éppen a kertből jött felénk, s rögtön azt kérdi, hogy „Magyarok vagy sem?” „Abizza, s még hozzá katolikusok is” – volt a válasz. „No, hát akkor Isten hozta!” – volt a plébános úr válasza. Most aztán kezét fogtunk és rendre bemutatkoztunk: Elekes Dénes plébános vagyok! Jövünk mi sorra: Szentmiklóssy Ferenc tanár, Kádár kispap, Málnási Géza, Karácsonyi László, Buttinger Antal, Rorhrer Károly, Nagy János, Nagy Gyula vagyok.

Beszélgetésünk során megtudjuk, hogy a plébános úr udvarhelyi és már 6 éve működik a faluban mint pap. Nyikulaj és csekélységem a vacsora lehetőségeit mérlegeljük. A többiek a plébános úrral sétálni mennek. A menüt megállapítjuk és elmegyünk Antival az élen, bevásárolni. Első utunk a Szövetkezetbe vezet, ahol kenyeret és harminckét darab tojást veszünk, tehát fejenként négy tojás és egy fél vagy : liter tej jut mindenkinek. Márta, a bejárónő elvállalja ennek a megkészítését, mi pedig a többiek után eredünk, akiket a temetőben utolérünk. A csendben nyugodtan beszélgetünk, szó esik sok mindenről, többek között Robu püspökről is, akit a plébános úr jónak fest le, ellentétben Domokos Pál Péterrel, és az ő hatása alatt a mi véleményünkkel; továbbá a könyvekről, folyóiratokról, Németh Kálmánról. Itt határoztuk el, hogy bármilyen fáradságok árán is felkeressük Kálmán bácsit, a válaszúti cserkészt. Az utóbbi sikerült is.

Esteledik! Az úton senki sem jár, csak két ember dolgozik szorgalmasan. Igen, két ember kaszál, ez a két ember pedig a plébános úr Édesapja és Öccse!

Lassan igyekezünk le a lejtőn, hazaérünk (azért írom így, mert már otthon érezzük magunkat), a tej fel van főzve, a rántotta idegesen ugrál a serpenyőben, az események gyorsan gördülnek, fordulnak.

Megjön a csendőr, illedelmesen köszön, leültetjük. Kéri az írást, mi odaadjuk, nézi, keresi a számát, az nincs, leírja a Kohors nevét és a vezetőjét, azután megmagyarázza, hogy ne haragdjunk, mert ez neki kötelessége. Mi nem is haragszunk, megértjük őt! Csakugyan vannak neki is kötelességei! Köszön, viszonzozuk, elmegy, mi maradunk, imádkozunk és leülünk vacsorázni. Étvágy talán van! Nekiesünk a tejnek, megisszuk, utána a rántotta következik, rántotta 32 tojásból, nehezen, de mégis elfogy, úgyannyira, hogy csak vagy 4 darabból való marad meg. Imádkozunk és lefekszünk, a csűrben nagyszerű fekvőhely vár ránk! Karácsonyi Laci kényeskedik csak, de reggel ő az első, aki megállapítja, hogy kitűnő volt a fekhely.

Reggel van! A nap már régen a hasunkra süt, midőn úgy 3-9 óra felé felébredünk, nagy mosdásokat és borotválkozásokat rendezünk, ezek után reggelizünk. Közös elhatározás alapján szekéren megyünk be Radauþiba, a plébános úr szintén befogat, és velünk jön, a találkozó 12 órára volt megbeszélve a Piaþa Unirii állomáson, mi már : tizenkettőkor ott vagyunk, sehol senki, megnézzük a várost, a katolikus templomot, visszatérünk az állomásra, már az órát nézzük, 12 óra 20 perc, feltűnnek a Parancsnok úrök elhervadva.

Hadikfalvi találka

Gyors tanácskozás, indulás Hadikfalvára – Dorneþtirea –, szekéren és gyalog, a plébános úr helyszíne miatt gyalog jött! Szentmiklóssy 8 km-t: óra alatt tett meg. A vonatot elérjük, a plébános úrtól búcsút veszünk. A gőzparipa megindul, s mi fájó szívvel hagyjuk el a kedves tájat s a plébános urat! Gyorsvonaton utazunk Dorneþtig. Itt leszállunk, nagy tévedésbe estünk, mert a délután 4 órai weekeend vonat csak szombaton megy. Ma pedig csak péntek! Érdeklődünk a legközelebbi vonat után, ez csak este 8-kor indul. Mit csináljunk addig – vetődik fel a kérdés? Elsősorban együnk, s mivel a Suceava közel van fűrödünk is. A Parnok úr is kiadja a jelszót: induljunk! Ti pedig Szentmiklóssy, gondoskodjatok élelemlről. Minden rendben van. Megyünk egy vendéglőbe venni valamit, lévén a tulajdonos zsidó, nem kaptunk egyebet, csak tojást és kenyeret. A tojást megfőztük, mindenki számára 3 darabot. Magunkhoz vesszük az enivalót, s a csapat keresésére indulunk. Körülbelül 12 km út után a folyó partján egy alvó táborra bukkanunk. Zajt csapunk, ők felébrednek és enni kezdünk. Evés után kicsit fűrödünk a még kisebb vízben. Így ment ez egész délután, a fűrdést az alvás, az alvást a fűrdés váltja fel. Indulunk, a komp recsenve megindul, és az állomás felé vesszük utunkat. Vacsora nagyszűrű, tea, vajás kenyér. Körte! Most már mindenki jól lakott, mindenki nyugodt és csendes, csupán a vonatot várjuk, hogy Kácsika felé egy lépéssel közelebb jussunk a mi szeretett Kálmán bácsinkhoz! (*Nagy Gyula*)

Találkozás a Bakos-famíliával

Péntek délután (aug. 3.). Részint bosszúsággal, részint akasztófahumorról teli kényszerpihenő volt a Suceava partján Dorneþti mellett. Egyébként alkalmas időben ránk fért volna ugyanez, csak hogy itt véletlenül és akaratunk ellenére történt. Kis lubickolás, felszállunk a kácsikai vonatra. Egyenként szállingózunk kenyérdarabokkal a kezünkben, mellettünk elrobog a Csernáuþi–Bukaresti gyors és már mi is megyünk. Vidám éneklés: bent Orczi–Csörtán-féle népdalok eszeveszett iramban, egymás hegyén-hátán. A vonat peronján Gyula tété–Karácsonyi Laci szerelmes duettek és a sváb valcerdülöngések. Sötét reggel és nagy kanyarodók után fél tízkor szállunk le Kácsikán bizonyos előérzésekkel, hogy Szentmiklóssy tanítványa talán várni fog.

Nagy kavarodás az állomáson, melyből én a petróleumlámpa pislákolásánál csak gombolyag cserkészést látok, de a folytonos Isten hozta stb. kiáltásokból megállapítom, hogy várnak. A hangok egy hatalmas embertől származnak, első pillanatra tekintélyes bányamérnököt sejtetek benne. A csomagokat felmázzoljuk bennszülött szekerére, kibent Bakos Gyula vendéglátó gazdánk két lánya is láthatóvá válik. Csak annyira jutok, hogy az egyik Mariannum-blúzós, fehér gombolósoknyás és rövidzoknis meglehetősen szép jelenség. (...)

A vonaton kinyitott jókedv nálam már a szokásos letargiába és kurta önkívületbe süllyedt – és bamba tekintettel csodálkoztam Puskás atyánk ama gondolatán, amellyel engem a háziga vezető 3 km-es útra hölgyvezetőnek rendelt. Kis zsörtölődés után sikerült is megszabadulnom Karácsonyi, Kédi és Szentmiklóssy trió szíves fellépése következtében. Lustán ballagok a 2., később az utolsó sorban, miközben Bakos bácsi a kácsikai sóbányáról minden lehető és lehetetlent előadott. Én csak a reggeli sétánál és a 174 lépcső meg az eszténa közötti összefüggésnél szóltam egy-két értelmetlenséget, és nemsokára már a szállásunkon egy tágas, tiszta házban lehetett szalmára helyeznünk zsákjainkat.

Udvarlási formák cafrangja

Polgári élet, jólét, de kényelmes lakás. Bakos bácsi meglehetősen a háttérben, az egyik sarokban ül, a felesége nagy elkeseredésemre éppen engem szerencsételt, lányai az öröm és csodálkozás egyik érzésétől a másikba esnek. Itt fedezem fel, hogy a fentebb vázolt hölgy a szebbik és az őszintébb jelenség is, neve egyébként Ady, a másik Lenke, idősebbnek látszik, sovány

nyabb és unottabb. Ede V. gimnazista csendes kis fiú a hátam mögött mászkál, hogy a szobahőmérőről a 19 fokot leolvassa. A társalgás meglehetősen zajos itt-ott unalomcsöndekkel tarkítva, legalábbis én úgy érzem. Már az asztalon lévő fényképekre veti magát ifjúságunk, Lenke megkérdezi ismerik-e azt a valakit, kiérezni belőle a szórakozó falusi kisasszonyt, nem tudok rájönni a társalgás ízére, sem a társalgás hangjára. Talán az egyéni beszélgetések többet hoznak majd nyilvánosságra. Teát és túróstészta vacsorázunk nyárspolgári felkiáltásokkal és villanylámpafénynél visszaindulunk a szomszéd szállásra. Bizonyos várakozások szükségessé, amíg a karbidlámpa működni kezd, közben kialakul a lányok és a mieink között az ezerszer unott udvarlási formák sok-sok cafrangja. Behunyt szemmel én is megcsinállok egyet-kettőt.

Lefeksünk, odaátról idehallatszik a zongora és a leányok éneke, ez már őszintébb és sokkal stílszerűbb, valamit mi is énekelünk, bár ez inkább duhajkodás. Éjjel sokszor hánykolódom, mintha beteg volnék és reggel holtfáradtan ébredek.

A kácsikai sóbányában

Megnézzük a bányát Bakos bácsi kalauzolása mellett. A 175 lépcsőn megyünk lassan lefelé. Az egyik üreg a templom. Szószékkel és oltárral a sóba vésve. A röhögések és tréfálkozások nem engednek érzésekhez jutni. Olyan mint egy aranybánya, háromszintes tárnarendszerével különbözik minden eddig látott sóbányától. A só földes, 3 medencében feloldják és a sóoldatot fenn egy sóföldében lepárolják. Nagy zaj mindenütt, mely nevetésbe sodorja Bakos bácsi előadásait – a táncteremben elénekkeljük a bányászindulót és sódarabkákat dobálunk a lányok hajába. Elég hideg van lenni, de még mindig álmos vagyok. A véletlen összehoz Adyval és már udvariasságból mellette vagyok és kedvesen nézek körül egy olyan komolyabb ember iránt, aki felválthatna. Igaz, hogy itt van még Ferencz Vili, de ő túl fiatalnak látszik, Karácsonyi meg, oh, unalom, Lenkével látszik együtt lenni, tehát én vagyok az Elefánt, Adyból nem jön ki okos szó, apáca lesz bánatában, amint mondja. Én Istenem, mit csodáljak? Mondok egy-két számárságot. Megnézzük a lengyel katolikus templomot, annak szép, gothikus oltárát. Gothikus téglakövekre épült a kedves Robu püspök lengyel pásztorleveleivel. Az adakozók között sok a magyar hangzású. Puskás atyánk el akarja lopatni a plakátot, de – mivel lusta vagyok leszedni – lebeszélem ezen szándékáról.

Szekerezés Józseffalvára

Írtó vacak gulyást ebédelünk, én a lányok mellett ülök, de már nincs sem kérdezni, sem mondanivalóm. Elhatározottam, hogy Németh Gellértet felkeressük józseffalvi otthonában. Ebéd után felmegyünk a kertbe hancúrozni, kedvtelen vagyok és elmenekülök a szállásra. Aludni készülök, ami nehezen sikerül egy néhány percre. Puskás atyánk az öregcserkészetről beszélget, azután jön be néhány percre tárgyalni. Nemsokára megérkeznek a szekerek. Nosztalgiaik ébrednek bennem és ünnepi hangulatban indulunk a józseffalvi barát felé. Titokzatos titok előttem ennek a poétaéletnek a sorsa. Nagyon szeretnék néhány órára egyedül maradni, ami ezen a nyáron még egyszer sem sikerült. Annyit elértem, hogy a második szekérré kerültem. A lányok az első szekéren ültek fejükön cserkészkalappal, a fiúk mellettük rózsás vállkendővel és fehérbabos piros nyakkendővel az egyik. A késő délutáni napsütés aranyfüstjében kapaszkodott a két szekér az ezersúcsos bukovinai hegyek felé. A vidék elragadó panorámái egyre fölöslegesebbé tették a társaságot és a szent magányosság csábításai egyre csalogatóbbak voltak. Elporoszkáltunk egy Iliesti állomás előtt. Az este kezdett hűvösebb és párásabb lenni. Egy erdő közepén büzlött felvágottakat nyeldestünk. Puskás atyánk átváltott a mi szekerekre és kilenc óra táján már az esti sötétben gyorsabb tempóval igyekeztünk az út hátralévő kétharmada végéhez.

Balszálon Rohrer vakító villanylámpája szemünkbe szúr kellemetlenkedő felvillanásaival. A sötétség egyre sűrűbb. A lejtőkön a kocsis az útszéli kőrakásoknak vezet a szekeret, hogy némileg fékezzünk. Az anyai félelem Rohrer villanylámpáján keresztül aggódó fénycsóvákat küld a hátramaradt lányos szekér felé. Az öntudatlan gondolatok körülzsongnak, miközben unottan énekelünk Szentmiklóssy kedves irányítása mellett.

Átvergődünk Sztupkán, nem láttunk belőle semmit, csak a kifestett Biszerikát (ortodox templom), amint Rohrer lámpája rávilágít és egy titokzatos kastélyszerűséget az út jobb oldalán, amely mellett bé is kanyarodunk. Bakosné önagysága beszél a régi józseffalvi plébános-

ról, aki a koporsója mellett aludt és lakott pazar eleganciával és lakájok egész seregével. Neki mennie kellett, a férje majd megmondja miért, most valahol Gödöllő mellett lakik. Csillagfény mellett poroszkálunk mezei utakon, dülökön. A lányok szekere féloldalt dől egy út menti vá-
gásban. Próbálgatjuk az utakat emlékezetből eltalálni. Már fél tizenkettő, amikor kisütjük: el-
tévedtünk. A térkép szerint egy kis árkon való átkelés után nemsokára célnál vagyunk, de Ba-
kos bácsit a félelem és idegesség férfias elhatározásra készíti és visszamegyünk egy jó kilo-
métert, és néhány éjszakai szekeres ráirányít a helyes útra. Alig húsz perc és Józseffalva háza
púposodnak az út két oldalán. A templom és a plébánia is ott vannak már. Kálmán bácsi
egyik ablakából gyér világosság sejteni, hogy éjfél után is ébren van lakai. Álmos dőlőngéssel
csődülünk össze a kiskapu előtt énekelve, vagy inkább dörögve az éjszakai levegőbe:

*„Kálmán bácsi, Kálmán bácsi,
Keljen fel, keljen fel.
Itt vannak a cserkészek,
Megjöttek a cserkészek,
Jó munkát!”*

Semmi nesz, senki nem mozdul az ablakok mögött. Talán nincs itthon, vagy nem hallja.
Váltakozó reményekkel kezdünk a cserkészindulóba, hisz a válaszüti nosztalgias találkozó
óta Kálmán bácsi is szívbéli cserkész. Már a második strófánál tartunk, amikor felesapódik
egy udvari ablak és a petróleumlámpa fényéből kiabálni kezd a mi Kálmán bácsink, azzal a
válaszüti síró, szomorú hanggal, amely mindannyiunknak annyira feledhetetlen.

Öllezések és csókok áradatában támolygunk be a nagy ebédlőbe, ki a székekre, ki a földre
telepedik. Kálmán bácsinak a nyelvére nem jön egy szó sem, nem találja helyét. Rohan föl és
alá artikulálatlan örömkialítások, tehetetlen mozdulatok, csodálkozások repdesnek belőle.
Olyan, mint egy poéta, olyan, mint egy makacs kisdíák, aki nem tud szavakat keresni. Ideges,
szinte felkorbácsoló arc van, valami szürke munkaköpenyben botorkál nagy bakancsaival,
én nem tudom, mit gondoljak felőle. Ülök a szőnyegen, mögöttem a könyvespolcán Schiller
művei, a falon egy kép a kolozsvári kolostorral. (...)

Józseffalva, egy fontos magyar bástya

1934. augusztus 5. Ragyogó napsugaras vasárnap délelőttre ébredtünk, Gellért páter még
külön-külön megcsodál mindenikünket. Mosdani megyünk a kúthoz. A lányok valahol ott
settenkednek a kertben, most nehéz nekik visszamenni a házba. Kormos kávét reggelizünk,
de elég könnyen sikerül lenyelnem egy pohárral. A Bakos lányok egy kis pohár tejjel kínlód-
nak fogyókúrárt tartva. Megnézzük Gellért páter halastavát, a templomot és a kertet is, hogy
alkalmas helyet találjunk egy délutáni népünnepélynek. A patakparti fűzek alatt tanakodunk
Gellért páterrel a bukovinai magyarokról, a moldvai csángókról. Nem ismeri a csángók hely-
zetét, de ezen a nyáron megpróbálja bejárni a csángó vidéket. Hálával és szeretettel nyilatko-
zik Robu püspökről, akárcsak Elekes Dénes. Nem csodálom, hiszen a püspök révén nemcsak
megélhetéshez és parókiához, hanem egy igen fontos magyar bástyára is jutottak, és mindez a
mai viszonyok között elsősorban Robu katolikus lelkületén múltott, amiben a két pap szerint
nem is szükséges kételkedni. Kedves epizódokat hallottunk a hős lelkű kis magyar gyerekek-
ről, akik védelmükbe vették Gellért atyát. Csak nehéz szóval lehet szólni erről a maroknyi
népről, amely ennyire megőrizte magyarságát. Szeretném Gellért szavait megszólaltatni és
meleg szívvel szólni az öreg harangozóról, aki háromszor megjárta Amerikát. Ott Detroitban
is keresztet épített Philadelphióban is, – szólni a szerelmes levélíróról, aki Bukarestből is
visszasíratja bányavirágzó szülőfaluját, egyszerű cselédlánynaknál, kisgyerekeknekél.

Szólni Gellért 11 német falujáról, ahol a német papok bockorban járnak német szellemet
ültetni és a kálváriás küzdelemről a magyar nyelvért. Talán ő az utolsó magyar pap, hiszen
nagyon-nagyon szomorú időköt élünk.

Már harmadikat harangoznak, amikor a fűzek árnyékából misére indultunk. Gellért előre
sietett, mi az öreg édesapját kísértük át, az öreg honvédhuszár lódoktort, aki most a józseffalvi
állatok papja.

Csodáltuk ezt a poétalelkű Gellértet, a kolostorok kis diákját, aki három év alatt a szán-
tás-vetés mesterségét is megtanulta. Mi hozta ide, micsoda ügyek, vagy micsoda kielégület-

lenségek szólították el a zajos szerkesztőség és nyomdagépek mellől, ma délelőtt még igazán nem sikerült megtudni.

Mise. Énekeltünk és szentbeszédet hallgattunk az irtalmas szamaritánusról. A gaz lépre csalásról, Baden Powell kis kurugairól, a kolozsvári győztes cserkészcsapatról, lélekből jövő költői szeretet, költői értelmezéssel. Amolyan magyarországi érzéseim voltak, mintha nem Bukovinában, Romániában, hanem Magyarországon valahol a Bakonyban, vagy Pannonhalma környékén volnék, talán a nyolc év előtti kolozsvári mise élt újra bennem.

Kiprédikálta, hogy orvosok is vagyunk. Meg is rohantak mise után a falusiak. Mennyire szerettem volna nagy és tudós orvos lenni, nagy szanatóriummal és röntgennel, no meg több tudással és gyakorlattal is fölszerelve. Őt betegem volt délelőtt, akiket a csürben vizsgáltam meg: egy krónikus malária, egy gyomorbajos, egy tbc oszteonielitises, egy tbc pulm. és egy furmeulosisban levő gyermek. Szegény maláriás Rosu Vilma elháríthatatlanul egy szöttes törlőközzel honorálta meg orvosi működésemet.

Csak lopva van időm ebédelni, így is külön eszem a közös ebéd végén. Az öreg Németh bácsi, Gellért édesapja mond pohárköszöntőt, aki „volt olyan nagylelkű, mint Ábrahám és adott egy fiút az Istennek”. Puskás tanár úr válaszol „kivételesen”, majd Gellért mond néhány szót, melyeket én végighallgatva étlen maradtam. Ebéd után programot állítottunk össze az ünnepély számára, az ifjúságunk fürödni és csónakázni próbál az iszapos halastóban, majd a kútnál derékre vetkőzve tusol. Én egy rohadt plajbással elkeseredve osztom a szerepeket, és most veszem észre, hogy alig van hasznavehető emberünk. A két kislány megszállva tartja Laci (Ady) és Ferencz Vilit (Lenke), az utóbbi mellett még rengetegen röpködnek, úgy hogy egyedül csak Dormatsek Tibire támaszkodhatom: érje őt ezért köszönet és hála, bár kettőnknek sem sikerült feltalálni a puskaport. Adva van ugyan nyolcéves tapasztalatom az ilyen mesék rendezéséhez, de azok sikerének első feltétele, hogy a műsort közösen gondoljuk el, hogy így kialakulva legyen bizonyos közös hangulat, melybe mindenki belekapaszkodva, próba nélkül is nagyszerű ünnepélyt lehet csinálni, akár sokan (Magyarfenes), akár kevesen vagyunk (Gyergyóalfalu, 1933). (...) Tehát rosszul és hangulat nélkül vacakoltunk igen nagy sikerrel. A körülmények is nehezítették, hisz előadás közben háromszor is összehúzták a harangokat. A végén Puskás tanár úr szózata közben a hirtelen kerekedő vihar kergette szét a falu legényeit és a felnőtt férfiakat, úgy, hogy túlnyomóan lányoknak és anyáknak beszélt. Pedig szép volt, amit mondott. Azt mondta *kárbeccsők vagyunk egy ezeréves villámsújtotta törzs kárvészlői. A Bákóban és Románban látott rengeteg rom és üszög szomorúsággal töltött el, hogyme örülnénk a bukovinai reménydús friss kertészek láttára. Áldja meg az Isten ezt a maroknyi székely népet, és áldja meg az ő derék papjait.* Gellért páter mondott néhány szívből jövő szót, ezután a fenyegető viharban elszéledtünk. Ünnepély után betegeket vizsgálok egészen indulásig, meglehetősen fárasztanak, az utolsó kettőnél Laci is segít, és felkapaszkodunk Gellért fogatjára, ahol még Bakos néni is velünk utazott.

Útközben könnyek és reménytelenségek között beszélgetek Gellérrtel, nincs engedélyem, hogy leírjam egy aranyos lélek szenvedéseit. Szívesen nála maradnék még egy pár napig, hisz programunk nagyjából befejeződött, de csak száz lejem van, és most az úton előkészítés nélkül nehezen lehetne kölcsönt kapni, no meg engedélyt is a lemaradásra. Talán ezután lesz még alkalom. Tizenöt, tizenkilenc kilométeren keresztül tartott ez a benső együttlét, melynek hangulatától még másnap sem tudtam szabadulni. Aztán elváltunk Gellérről, ő visszament, én pedig Puskás tanár úr mellé kerültem az utolsó szekérré és így érkeztünk vissza Kácsikára.

Egy család két új oldalhajtása

Tíz óra elmúlt, Kádár Ferkóval még tejet hoztunk a társaság számára. Már csak távoli és féltetes szemlélője vagyok az itt történőknek, és most állapítom meg, hogy egy kerek napja már annak, hogy nem találkoztam senkivel. Pedig azóta érdekes párok alakultak ki, mondanom sem kell, hogy elsősorban a hölgykedvelő K. Lászlóról, másodsorban és nagy csodálkozásomra, hisz ismételt csodálkozásomra Ferenczről van szó.

Eléggé polgárias, sőt konyhai viszonyok között vacsorázunk, a mama nagy szörnyülködéssemre még az éléskamrát és befőtteket is megmutatta, pedig nekem minden családi szagtló borsószik a hátam.

Rászánjuk magunkat nem éppen elegáns formában ugyan, hogy csak holnap 11-kor indulunk. Puskás tanár úr a gyerekekkel lefekszik, mi pedig a hálóban igyekszünk a társaságot szórakoztatni, értem ezen igyekvők között a nem érdekelt gentlemeneket.

Igen-igen unalmas valami, amiben már sokszor volt részem, sőt csak ilyenekben volt részem. (...) A társaságból csak Lenkére emlékszem, amint zongorázott, Csortánra, amint hegedült és egy pókszerűen lépegetőre, amint táncolt, Miskára, aki a sarokban gubbasztott. Adyra és a többiekre nem emlékszem.

Fél egykor Csortán strammul elköszönt, átmentünk szállásunkra, ahol becsomagoltam magam átázott kabátom cafrangjaiba és reggelig viaskodtam az alvással, ami igen gyengén sikerült valami volt.

Reggel holtfáradtan pakolok és sokkal álmosabb vagyok, mint tegnap este. Reggelizünk a kedves Bakos család ebédlőjében. A lányok a hátam mögött ülnek a díványon. Lévén elég javakorabeli, mondok néhány szokásos dolgot, de mindent kétszer kell elmondanom, mert nem értik. Nem is tudom mire való ez. Elbúcsúzunk a mamától és a papa két lánya és fia társaságában, illetve csak az első és utolsó társaságában nemsokára az állomáson vagyunk.

Ami itt történt, ebből nekem csak a külsőség és tanúk előtt történt megnyilvánulásokat szabad leírnom, ez pedig Ady könnyzáporából állott, majd abból, hogy Bakos bácsi kezét szívére, majd az ég felé esküre emelte, szemei könnybe lábadtak, a vonatunk pedig megindult újból ismeretlen helyek és ismeretlen emberek felé.

Hogy mi történt, azt majd elmondja a Bakos család két új oldalhajtása néhány év múlva, amikor is a mi két barátunk így fog szólni: „Tudjátok fiúk, amikor én Kácsikán voltam...!!!” (Málnási Géza)

A bukovinai székely falvak élményanyaga merőben különbözik a Bákó és Román megyékben tapasztaltaktól. Az Óromániában található nagyszámú csángómagyarság sorsa másképp alakult, nyelvi-kulturális vonatkozásaiban nemcsak megrekedt a magyar reformkor előtti civilizációs szintnél, hanem az ottani magyarság zöme állandó regresszióknak, a körülöttük élők életviteléhez való kényszerű hasonulásnak voltak/ vannak kitéve, a templomok és iskolák, a hatóságok teljes beolvasztásukra törekedtek/törekednek, s erdélyi, magyarországi testvéreiket ellenségként, nyelvüket az ördög nyelveként emlegetik.

A kolozsvári egyetemista magyar cserkészek meglepődve tapasztalják, hogy a bukovinai öt székely település életvitel, civilizációs szintje, szokásai, nyelvük megőrzése egészen más állapotban található, mint déli szomszédaiké. A Hadik András generális által Bukovinába telepítettek, zömükben a madéfalvi veszedelem után Moldvába menekült székelyek utódainak magyar öntudata épségben megmaradt, sőt, az idegen népek szorításában erősödött, mert amint a józseffalvi Mezei János megjegyezte: Istennek hála, jó papjaink, derék tanítóink voltak.

Ezt a különbséget érzékeltetendő az Erdélyi Lapok 1934. augusztus 21-i számában, név nélkül színvonalas és terjedelmes riport jelent meg Látogatás Hadik András huszárnépénél címmel.

Puskás Lajos cserkészparancsnok úgy vélte, hogy az írás ártalmas lehet az erdélyi magyar cserkészmozgalomra, ezért hivatalos helyreigazítást kért a lap szerkesztőjétől. Az 1934. augusztus 21-én Kolozsváron keltezett levelében, miután megállapítja, hogy „...nekem, de meg az egész romániai kat. cserkészletnek rossz szolgálatot tett az illető”. Elmondja, hogy „A cikkből azt lehet kiolvasni, hogy mi magyar propagandát mentünk csinálni az államhatalom legföltettebb területére, a regáti magyarság közé. Persze tudnia kell a főszerkesztő úrnak ehhez azt is, hogy Romániában nincs külön kisebbségi cserkészlet, hanem benne vagyunk az országos szervezetben, amely pedig kimondottan nacionalista szervezet.

El lehet képzelni, hogy milyen nehéz nekünk ebben a szervezetben élnünk és a folytonos gyanakvások ellen parírozniunk. De mégis meg kell tennünk mindent, hogy alig zsendülő cserkészletünk az ifjúságunk körében lábra kapjon, mert a kor legjobban bevált ifjúsági mozgalma. Ha ebből kiesünk, egész ifjúságunk vallja kárát. Ilyen helyzetben egyéb sem kell, csak hasonló cikkek jelenjenek meg és nagyon hamar készen van az ürügy, amivel bennünket fel lehet oszlatni.”

Az Erdélyi Lapok 1934. augusztus 24-i számában már közli is a „kiigazítást”. A constancai táborozással és versenyekkel kapcsolatban – írja Puskás Lajos – a katolikus cserkészekre vonatkozólag igen hízelgő, de meg nem érdemelt kitételekkel halmoz el a cikk. A katolikus cserkészek is részt vettek a clujji (Kolozsvár magyar nevét nem lehetett a sajtóban leírni) többi csapatok cserkészeivel együtt fajra, felekezetre való különbség nélkül mindenki kitett magáért, hogy városunk színeit győzelemhez juttassuk.

Az egész közlemény úgy tünteti fel a cserkészek bukovinai kirándulását, mintha az egésznek a célja csak a magyar falvak meglátogatása lett volna. Tekintettel, hogy a kirándulásnak ilyen egyoldalú – bármennyire is jóakarátú – beállítása félremagyarázásokra adhatna okot, de mivel nem is felel meg a tényleges helyzetnek, itt is némi kiegészítésre szorul a cikk. (...) Megnézték a tartomány tipikus faluvidékeit is és így természetesen kijutott a látogatásból az éppen fővonal mellett fekvő hadikfalvi magyaroknak is, akiket, amint a cikkíró is bosszúsán állapítja meg, előszeretettel neveznek csángóknak, holott a csángók Moldvában élnek. A jözseffalvi látogatás elsősorban a falu plébánosának szólt, aki a cserkészek régi ismerője és pártolója volt még akkor, amikor hivatása Clujhoz kötötte. (...) A kiránduláson résztvevő cserkészek kötelességükhöz híven az ország minden fajú lakosságát meg akarták ismerni. A cserkészeknek, a jövő vezetőinek, a leendő orvosoknak, hivatalnokoknak stb. ismernie kell hazáját teljes egészében, ismer-ni annak népét a legkisebb mozaikdarabig (...)"

Hosszadalmas lenne idézni, hogy mit tartalmaz a bukovinai riport, amelyet a hivatalosságok számára készült helyreigazítás aposztrofál. A valóságot. Az egymásra találásnak azokat a feledhetetlen pillanatait, amelyek ma még megrendítőbbek, mint valaha, hiszen azóta a Moldvától északra lévő bukovinai magyar falvak lakossága eltűnt. Tőlük hatalmas távolságra, a déli, ugyancsak székelyes csángóság a Tatros, a Szeret és mellékpartaik mentén, Bákó környékén, még úgy, ahogy tartják magukat. Éppen a nyelvváltás stádiumában. A kettő közötti részek katolikus magyarsága beolvadt, mi több, éppen most alakult meg a Moldvai Román Katolikusok Egyesülete, amely kimondottan nacionalista, magyarellenes.

Milyen állapotokat találtak a harmincas években a kolozsvári cserkészek Bukovinában? Az inkriminált cikkből idézünk: „Semmi sem érdekesebb, mint egy ilyen bukovinai vasárnap délután a templomudvarban. A templomudvar a bukovinai magyarok a játéktere, iskolája, orvosi rendelője, színháza és tanácskérő irodája, valamint szabadegeteme.

Árvalányhajás kalapok erdeje, színpompás tömeg várja haza a pap vágatató kocsiját. A vornicenii magyar papnak, dr. Németh plébánosnak ugyanis még négy templomos német filiáléja van, ahol régi osztrák telepések, valamint lengyelek laknak. Az ő gondjaikat is el kell látnia, hogy odahaza az ő lelki gyermekeinek is gondozó atyja lehessen és ezért a németen kívül a lengyel szóval is meg kell legalább annyira

Gyimesbükkön, csángók között.

(Veress D., Szentmiklóssy Ferenc, Puskás Lajos, Szeffedin Sefket, Lammert S.)

barátkoznia, hogy azon prédikálni tudjon és minden igényt kielégítve, holtfáradtan hazavágtasson, hogy az övéinek mindene legyen. Akkor kezdődik a keresztény tanítás: hittan, történelem, falusi higiénia, földrajz, szabadtéri játékok. Mindez a legtarkább vidámság keretében, késő estig. A szó szoros értelmében cserkész módon és cserkész szívetel. A templomudvarban ég a világ legmagányosabb és legszebb fényű tábortüze a magyarul beszélő világnak.”

Ahhoz viszont semmi kétség se férhet, hogy a hivatalosan „megcáfolt”, a „helyreigazított” írás valamelyik résztvevő, s szinte meg merném kockáztatni, a Puskás Lajos tanár úr, a cserkészparancsnok esze-szíve és kezemunkája. Ha nem lenne az övé, ténylei és szelleme, amelyet éppen ő gerjesztett, az övéi voltak s ránktestálva a mieink maradnak.

Sylvester Lajos

Az erdélyi magyar tudomány jelenéről és jövőjéről, a Bolyai Tudományegyetemről

Dr. Jakó Zsigmond történészprofesszorral beszélget
Sebestyén Kálmán

Jakó Zsigmond történész, a romániai középkorkutatás jeles képviselője, az erdélyi magyar történetírás meghatározó személyisége. Munkássága rendkívül gazdag és szerteágazó. A több mint kétszáz tudományos közlemény, önálló kötetek, tanulmányok, forráskiadványok stb. – negyven esztendő kitarító és céltudatos munkájának eredményei. Kolozsvári otthonában, a Fellegvár alatt, az Erzsébet út elején lévő lakásában beszélgetünk a tudós történésszel.

• *Professzor úr, miért választotta a történelmi pályát?*

A historikus pályára engem a szülőföldem múltjának megismerése vonzott. Tulajdonképpen nem vagyok erdélyi, partiumi vagyok, de ahogy mondani szoktam, mi adtuk az országnak a fejedelmeket, legalábbis addig, amíg Erdély csillaga fenn ragyogott. Ez a múlt tehát nagyon vonzott engem. Gyermekkoromtól fogva nem értettem, hogy én, aki a magyar–román határtól kb. fél kilométerre, egy tanyán születtem (Biharfélegyháza, 1916), s a környezetemben mindenki magyar, a falu is színmagyar – amíg román telepeseket nem hoztak oda –, mégis Romániában élek. Elsősorban önmagam számára akartam tisztázni azt, hogy miként alakult az itteni népesség sorsa, s ebbe beletartozott az én személyes életem és a családomé is. Tulajdonképpen a doktori disszertációm is ezt a célt követte (Bihar megye a török pusztítás előtt. Budapest, 1940).

• *Professzor úr, kik voltak nevesebb tanárai, akiktől a mesterséget tanulta?*

Hát én bizony nagyon szerencsés voltam, mert a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemnek abban a korszakában lehettem hallgató – már amennyire én ismerem az egyetem történetét –, mely alapításától fogva a legjobb időszaka volt, a harmincas években. 1934-ben kerültem az egyetemre, amikor ott Hajnal István, Mályusz Elemér, Domanovszky Sándor, Szentpéteri Imre, Szekfű Gyula, szóval a magyar történetírásnak a nagy emberei tanítottak, akiktől a mesterséget tanultam. Na, és Kelemen Lajostól, aki az Erdélyi Múzeum Levéltárának vezetője volt, s akinek szintén köszönhetek annyit, mint az előbb felsoroltaknak, a mérleg másik serpenyőjében.

• *Miként vezetett a fiatal történész útja Kolozsvárra?*

Miután a történelmi stúdiumot elvégeztem, tudatosult bennem az a gondolat, hogy azt a tudást, amivel engem pesti professzoraim feltarisznyáztak, nekem itthon Erdélyben kellene hasznosítanom, és hogy az életprogram, amit magamra formáltam, nem valósítható meg Budapesten. 1941 tavaszán – Kelemen Lajos és Szabó T. Attila hívására – örömmel jöttem Kolozsvárra az Erdélyi Múzeum Levéltárába, azt remélve, hogy levéltárosként és történetkutatóként